

Büyük Güçlerin Kapaşmasında Hayatta Kalmak

Haşim Tekineş

Rusya'nın Ukrayna'yı işgali büyük güçler arasında son yıllarda artan rekabetin nerelere varabileceğini çok açık bir şekilde herkese göstermiş oldu. Y kuşağının tarih kitaplarından okuduğu felaket senaryolarının günümüzde de pekâlâ yaşanabileceğine şahit olduk. Ukrayna işgalinin ABD, Çin ve Rusya arasındaki rekabette ne sonuçlara yol açacağını söylemek için henüz erken. Ukrayna bir felaketler zincirinin başlangıcı da olabilir, riskin ne kadar yüksek olduğunu göstererek tarafları bundan sonra daha akıllı selim davranmaya iten bir örnek de olabilir. Ancak ikinci ihtimal gerçekleşse dahi, sıkı bir süper güç rekabetinin bizi beklediğini söyleyebiliriz. Peki bu yeni dünya düzeni bizim için ne ifade ediyor?

Her şeyden önce büyük güçler arasındaki bu mücadelenin diktatörlükle demokrasi arasında bir armagedon savaşı olmadığını altını çizmek gerekir. Ülkesinde demokrasi mücadelesi veren ya da Türkiye'deki hak ihlallerinden kaçıp demokratik ülkelere sığınan herkes için dünya genelindeki bu otoriter dalga endişe verici. Çin ve Rusya gibi devletlerin, jandarmalığını ABD'nin yaptığı uluslararası düzeni tehdit etmesiyle birlikte otoriter bir dalga bütün dünyada etkisini hissettiriyor. Eskiden Beyaz Saraya, Kongreye ya da Washington'daki düşünce kuruluşlarına hoş görünmek için bir nebze demokratik görünme ihtiyacı duyan birçok devlet artık gerçek acımasız yüzünün açığa çıkmasından çekinmiyor. Kendi içlerindeki muhalefeti şiddetle

bastırırken, bu konuda diğer otoriter rejimlerle işbirliği de yapıyor. İnsan hakları ihlalleri karşısında ABD ve Avrupa'dan yükselen seslerin cılızlığı da durumun vahametini artırmakta.

Bu çerçevede, uluslararası güç dengelerinde değişim yaşanması, daha açık bir ifadeyle Amerika'nın küresel liderliği kaybetmesi, demokrasi, insan hakları ve ifade özgürlüğü mücadelesi veren birçok kişi ve grup için endişe verici. Ancak, ABD ve birçok müttefiki ileri seviye demokrasiler, Çin ve Rusya da otoriter rejimler olsa da bu iki taraf arasında yaşanan kapaşma demokrasi ve otoriterlik değil, bir güç ve kontrol mücadelesi. Ve bu iki tanımlamanın önemli farkları var.

Otoriter Rejimler Demokrasilere Karşı Mı?

Küresel dengelerdeki ittifak yapılarına baktığımızda, temel belirleyici etken olarak rejim tipleri, otoriter yoldaşlık ya da demokratik kardeşlik değil, tehdit algıları ve milli çıkarlar olduğu görülüyor. Son yaşanan Ukrayna krizi de bu durumu bir kere daha doğrulamış oldu. Son yıllardaki otoriter eğilimleri nedeniyle eleştirilen birçok doğu Avrupa ülkesi Rusya'nın karşısında ABD'nin yanında yer aldı. Polonya Ukrayna'daki direnişin en önemli destekçilerinden birisi. Hatta Ukrayna hükümetini [destekleme](#) konusunda ABD'nin niyetlendiğinden daha fazlasını vermeye hazır görünüyor. Benzer şekilde Bulgaristan ve Romanya gibi ülkeler de Rusya'nın karşısında yer aldı, Ukraynalı

mültecileri ülkelerine kabul ettiler ve NATO'nun askeri yapılanmasına izin verdiler. Putin'le yakın kişisel dostluğa sahip Macaristan lideri [Viktor Orban](#) dahi yarım ağızla bile olsa Rusya'nın işgalini kınadı ve Ukrayna hükümetine destek verdi. Yakın dönemde seçimlere gidecek olan Orban için durum daha da kritik, çünkü seçmenin yüzde 60'ı Rusya'yla yakınlaşmaktan hoşnut değil.

Türkiye'nin tepkisi de jeopolitik endişelerin Rusya sevgisine ya da otoriter yoldaşığa baskın geldiğini gösteriyor. Evet, Ankara ABD ve Rusya arasında kendince dengeli bir politika takip etmeye çalışıyor. Erdoğan NATO'yu etkisiz kalmakla eleştirirken, Rusya'ya ekonomik yaptırımlara uymayacağını açıklıyor. Ancak seçim öncesi ekonomik endişelerin Erdoğan'ın tercihlerinde Putin'le dostluğundan, Amerikan düşmanlığından ya da Rusya sempatisinden daha ağır bastığı görülüyor. Kaldı ki, Ankara'daki Avrasyacı etki ya da Erdoğan-Putin dostluğu bile Türkiye'nin Suriye, Karabağ ve Libya gibi bölgesel birçok konuda Rusya'yla kafa kafaya gelmesini engellemeyemedi.

Öte yandan, demokratik ülkelerin de, başta Almanya olmak üzere, idealizmle değil kendi tehdit algılamaları ve çıkar hesaplarıyla hareket ettiğini görüyoruz. Almanya Rusya'ya olan enerji bağımlılığı nedeniyle uzun süre Washington'ın [uyarılarını](#) dikkate almadı ve Rusya'nın agresif politikalarını hoş görmeyi tercih etti.

ABD'nin bir başka yakın müttefiki [İsrail](#) de Rusya'yı karşısına alma konusunda oldukça isteksiz. Ukrayna lideri Volodymyr Zelensky'nin Yahudi köklerine rağmen İsrail'in Rusya'yla olan ilişkileri, özellikle de Suriye'deki işbirliği İsrail yönetimi için daha önemli gözüküyor.

Sonuç olarak ittifak ilişkilerinde idealizmin değil çıkar ve tehdit hesaplamalarının çok daha baskın rol oynadığını görüyoruz. Üstelik bu sadece ABD ve müttefikleri için değil, Çin ve Rusya için de geçerli. Uluslararası statükoyu değiştirmek isteyen bu iki gücü yakınlaştıran otoriter yönetim biçimlerini dünyada yayma amacındaki bir yoldaşlık değil. İki ülkenin sosyalist geçmişleri ya da Xi Jinping'in Sovyetlere yönelik sempatisi belki bir nebze etkili oluyor olabilir. Ancak bu iki ülkeyi de [yakınlaştıran](#) esas unsur yönetim biçimleri ya da ideolojileri değil, ortak düşmanları olan ABD.

Dolayısıyla büyük güçler arasındaki bir rekabette belirleyici temel bakış açısının idealizm değil realizm olduğunu vurgulamak gerekir. Hayatta kalmak, tehditleri bertaraf etmek ve ekonomik kazanım elde etmek devletlerin temel motivasyonu oldu ve olacak. Tabii ki, gerek Biden yönetimi gerekse Avrupalı liderler, anlaşılabilir sebeplerle, bu mücadelede idealizmlerini, demokrasi ve insan hakları konusundaki hassasiyetlerini ön plana çıkarmaya çalışacaklar. Çin ve Rusya ise milliyetçi duygulara hitap etmeye çalışacak. Ancak bu idealizm, güç ve çıkar ilişkilerinin izin verdiği sınırlar içerisinde hayat bulacak.

Dış Tehditler ve İç Sorunlar

Çin ve Rusya'nın uluslararası sistemde ağırlıklarını hissettirmeleriyle Batı'da milliyetçi aşırı sağın yükselişi arasında bazı paralellikler inkar edilemez. Bunun en zirve noktası şüphesiz Rusya'nın 2016 başkanlık seçimlerine müdahale ederek Donald Trump'ın seçilmesine katkıda bulunmuş olmasıdır. Trump'ın ve seçmenin Putin gibi otoriter liderlere olan sempatisi, karanlık ilişkileri ve ideolojik benzerlikleri de oldukça dikkat çekici.

Çin ve Rusya ile Batı'daki aşırı sağın aynı anda yükselişi bu iki olgunun beraber algılanmasına da neden oldu. Nitekim 2020 seçim döneminde Biden kendisini bir demokrasi havarisi olarak sundu. Demokratlar seçim zaferlerini bütün dünyadaki otoriterliğe karşı kazanılmış bir zafer olarak gördüler. Hatta Biden seçimden sonra bir demokrasi zirvesi yapmayı da vaat etti.

Bugün yaşanan otoriter dalganın ortak sebepleri olabilir. Üretim sektöründeki makineleşme, sosyal medyanın kültürel farklılıkları daha da belirginleştirmesi, uzmanlaşmanın artık idare edilemez boyutlara ulaşması birçok toplumda insanları değişimden, gelecekte ve yabancılardan korkmaya itiyor; daha muhafazakâr, tutucu, gelenekçi partilere yönlendiriyor. Ancak yine de Batı toplumlarında, özellikle de ABD'de yaşanan toplumsal sorunların temel kaynağı ve çözüm adresi yine kendi toplumları; Çin ya da Rusya değil. Mevcut dengelerden memnun olmayan devletlerin Batıya karşı Batı toplumlarının iç sorunlarını kullanması çok anormal bir durum değil. Bu devletler güç kazandıkça Batı'nın iç sorunlarına da daha fazla müdahale edebilme imkân ve cesareti bulabilirler. Fakat sorunun kaynağı olarak uluslararası dengeleri, Çin'i ya da Rusya'yı görmek büyük bir yanılğı olur.

Bundan Sonrası

Rusya'nın Ukrayna'yı işgalini illa ki Avusturya-Macaristan veliahdının vurulması gibi görmek gerekmez. Rusya'nın içinde bulunduğu durum bundan sonrası için büyük güçlere bir ders olabilir.

Rusya büyük bir sürpriz olmaz ise Ukrayna'daki askeri hedeflerine ulaşacak gibi gözüküyor. Ancak bunun Putin'in arzu ettiği zafer olmayacağını söyleyebiliriz. Ukrayna askeri ve siyasi olarak uzun süre

Rusya'nın başını ağrıtabilecek gibi duruyor. Buna ilaveten uluslararası yaptırımlar, Avrupa ülkelerinin savunma bütçelerini artırması ve daha da önemlisi Rusya'ya yönelik tehdit algısının artması Kremlin için önemli kayıplar.

Mevcut dengelerde Çin'in nasıl bir yol izleyeceği daha da önem kazanıyor. Pekin'in bakış açısından [bakıldığında](#), Rusya uluslararası siyasette önemli bir ülke olsa da birçok göstergeye göre zayıflayan orta boy bir devlet. Ancak Rusya ekonomik ve sosyal kapasitesinin üzerinde bir askeri güç ortaya koyabilen, sorun çıkarabilen, kriz ve kargaşalardan faydalanabilen bir ülke. Bu açıdan Washington'ın dikkatini dağıtmakta ve Asya-Pasifik bölgesine yoğunlaşmasını engelleyebilmekte. Nitekim Xi ve Putin Kış Olimpiyatları için buluştukları Pekin'de 'sınırsız ortaklık' ilan ettiler. Bu ortaklığın Batı'ya karşı özellikle Tayvan ve Ukrayna meselelerinde bir ortaklık içerdiğine kuşku yok.

Öte yandan, ABD ve Avrupa'nın koyduğu yaptırımlar karşısında Çin'in Rus ekonomisini [kurtarabilecek](#) bir kapasitesi yok. Dahası Rusya'ya yardım Çin için de oldukça maliyetli bir tercih. Nihayetinde Çin uluslararası ekonomiye oldukça entegre bir ekonomi. Ancak Rusya'yı kaderine terk etmek Pekin ve Moskova arasındaki güveni derinden etkileyecektir. Ki arada Soğuk Savaş yıllarından kalma bir güvensizlik olduğunu da hatırlatmak gerekir. Nixon-Kissinger ikilisi Komünist Çin'i Sovyetlere karşı yanına çekmeyi başarmıştı. Zaten Amerika'da Mearsheimer gibi neorealist uluslararası ilişkiler uzmanları benzer bir hamleyi, yani şimdi de Çin'e karşı zayıflayan güç Rusya'yla müttefik olmayı teklif ediyorlar. Rusya'nın uluslararası sisteme yeniden kabulü ileride böyle bir yakınlaşmanın katalizörü olabilir. Bu ihtimal halihazırdaki durumda çok uzak görünse de, ABD-Çin rekabetinin Soğuk

Savaş gibi on yıllarca sürmesi halinde birçok farklı senaryoya hazır olmak gerekir.

Çin'in Rusya'nın arkasında durması halinde ise uluslararası siyasette bloklaşmanın ve kutuplaşmanın artmasını bekleyebiliriz. Bu durumda Ukrayna bir felaketler zincirinin ilk halkası olabilir.

Washington Ukrayna'da son zamanların en başarılı performanslarından birini ortaya koydu ve Biden yönetimi hem dışta hem içte önemli kazanımlar elde etti. Bazı uzmanlara göre Putin'in Ukrayna'ya saldırması uzun zamandır çözülmekte olan [Pax Americana](#)'nın dönüşünü sağladı. Siyaset bilimci [Francis Fukuyama](#)'ya göre Rusya'nın yenilgisi demokrasilerin dünya genelindeki gerileyişini durduracak ve yeni bir uyanış sağlayacak. Fukuyama'ya göre bir avuç cesur Ukraynalı sayesinde 1989 ruhu yaşamaya devam ediyor.

Rusya'nın Ukrayna saldırısı ABD'de özellikle cumhuriyetçi seçmenin Rusya ve Putin'e bakışını etkilemiş gibi duruyor. Uzun süredir neredeyse her konuda polarize olan Amerikalı seçmenin büyük çoğunluğu Ukrayna direnişine daha fazla [destek](#) verilmesini istiyor. Bu da Biden için önemli bir kazanımken, Putin'e desteğini gizlemeyen Trump için ise bir kayıp.

Ancak yine de ihtiyatlı olmakta yarar var. Birincisi, yukarıda belirtildiği gibi, güç ve çıkar hesapları bu rekabette temel belirleyici unsur. Bu nedenle, Amerikalı ve Avrupalı liderlerin idealist söylemlerinin sınırları olduğunu hatırla tutmak gerekiyor.

İkincisi, düşük de olsa bu rekabetin Çin ve Rusya lehine dönmesi de pekala mümkün. Ne de olsa, bu iki gücü çevrelemek ve ekonomik olarak izole etmek oldukça maliyetli politikalar. Çin'in ABD gibi çok

geniş bir alanda üstünlük kurması çok olası görünmüyor ama iki büyük gücün birbirlerinin sınırlarına saygı duyduğu bir denge sağlanması da mümkün. Bu açıdan, Güney Asya, Orta Asya ve Pasifik'te bölgesel liderliğini kabul ettirmiş bir Çin'in olduğu dünyada da yaşayabiliriz.

Diğer taraftan ABD ve Avrupa'nın Ukrayna kriziyle elde ettiği kazanımlar kendi iç politikalarındaki sorunları çözdükleri anlamına gelmiyor. Her ne kadar Ukrayna krizi Biden'ın toplumsal desteğini güçlendirmiş olsa da, Cumhuriyetçiler hala yükselişte görünüyor. Dahası 2024 seçimlerinden sonra Macaristan benzeri yarı-otoriter bir Amerika görmek de mümkün. Trump seçmeninin Ukrayna kriziyle birlikte Putin'e olan sempatisini kaybetmesi mümkün. Ancak bu Trump'ın ya da Trump tarzı siyasetin ortadan kaybolacağı anlamına gelmiyor.

Esas sürpriz ise Avrupa'da. Avrupalı devletlerin Avrupa'nın güvenliğinde daha fazla sorumluluk almayı kabul etmesi güzel bir gelişme olsa da 2. Dünya Savaşından bu yana ilk defa görülecek bir durum. Avrupa'nın ise kendi içindeki uzlaşmayı ne ölçüde sağlayabileceği, savunma konusunda ABD'ye bağımlılığını ne kadar azaltabileceği, uluslararası sorunların çözümünde ne kadar sorumluluk alabileceği henüz meçhul. Silahlanmış bir Avrupa'nın bu ülkelerin iç politikalarında ve kendi aralarında nasıl etkiler doğuracağını, milliyetçi ve sağ partileri nasıl etkileyeceğini kestirmek ise henüz zor.

Son yaşanan gelişmelerin de gösterdiği gibi, gelecekte umutsuz olmak için neden yok. Ancak gerçekçi ve temkinli olmakta fayda var.